

Omroep en objectiviteit

De politieke agenda-setting functie van de externe kritiek op de omroep (radio) berichtgeving (periode 1970-1977)

door Jean-Claude BURGELMAN,

Aspirant NFWO.

★

In het huidige regeerprogramma staat expliciet de afbraak van het omroepuitzendmonopolie van BRT en RTB opgenomen. Voor het eerst sinds dit monopolierecht in 1960 door het parlement wettelijk werd vastgelegd, lijkt het dat hiermee een definitief eind wordt gemaakt.

Welke ook de toekomstige nieuwe vorm van de oproep in België zal zijn, men mag er geredelijk van uit gaan dat het uitzendmonopolierecht van de BRT/RTB tot het verleden zal gaan behoren. Daarmee zal dan een historische bladzijde in de geschiedenis van de Belgische audiovisuele media, naast die van het massaal doorbreken van de lokale radio's, worden omgeslagen.

Of daarmee ook de gespannen verhouding tussen omroep en politiek bedrijf zich zal oplossen is een andere vraag. Het debat kende immers weinig serene momenten, was meestal een opeenstapeling van verwijten, politieke « wishful thinking » en dikwijls gekoppeld aan de dreiging alles eens anders te gaan organiseren. Zodat, toevallig of niet, men moeilijk het onderscheid kon maken met betrekking tot wat het onderwerp van discussie zou moeten zijn: het openbaar-rechterlijk karakter van de omroep, het in gebreke blijven van de berichtgeving of het uitzendmonopolierecht.

* Aangezien het hier om een vrijwel braakliggend onderzoeksterrein gaat, zeker wat België betreft, wensen we uitdrukkelijk te stellen dat deze resultaten enkel en alleen mogen beschouwd worden als een aanzet tot verder en fundamenteeler onderzoek.

Redactie van deze tekst werd afgesloten medio 1983.

Recentelijk was er de zaak Buyle, het beeld van RTL-Vlaanderen en, als synthese van de twee, het aangrijpen, door sommigen, van de zaak Buyle om het failliet van een parastatale omroep aan te tonen. Men kan dus vaststellen dat bepaalde politiek-economische kringen in dit land, op zijn minst, het monopolistisch karakter van de BRT/RTB willen breken. Hoewel men eigenlijk kan veronderstellen dat dit met de komst van de vrije radio's een feit zou moeten zijn, blijft nog steeds het omroepdebat met dezelfde heftigheid gevoerd worden.

In dit artikel (1) zullen we onderzoeken hoe dit debat in een recent verleden gevoerd werd, welke de gehanteerde argumentatie was, wie en in welke mate woordvoerder was, om tenslotte een beeld te krijgen van de rol die de pers in het anti-monopoliedebat vervulde.

Waardeoordelen over de validiteit van het debat of over de vraag wie nu eigenlijk schuld treft in de gespannen verhouding omroep-politiek bedrijf zullen hier niet geveld worden.

Er wordt enkel uitgegaan van het feit dat de pers enerzijds, als vertolker van de politieke en publieke opinie het meest belangrijke forum van het openbare omroepdebat uitmaakt. Terwijl anderzijds de pers door middel van kritiek (zelf geformuleerd of weergeven) op dé tere plek van de omroepactiviteit, namelijk de verplichting tot objectieve berichtgeving, de politieke discussie over het al dan niet in stand houden van het monopolie gestimuleerd heeft.

Centraal staat dus de vraag naar de mate waarin de pers (zelf en/of als spreekbuis) geslaagd is om het omroepdebat van randdiscussie tot regeringspunt te promoveren (cfr. regeringsverklaring Martens V). Hieronder mag men evenwel niet verstaan dat het de pers zelf geweest is die dergelijke beslissing zou genomen hebben, maar wel dat de pers een rol als politieke agenda-setter vervuld heeft.

Uit onze resultaten mag men dan ook niet meer afleiden dan enige overwegingen naar de rol van de pers als publieke en politieke opiniemaker (en dit voor de geanalyseerde periode).

(1) Dit artikel is een gecondenseerde en aangepaste weergave van twee hoofdstukken uit onze eindverhandeling: *De politieke agenda-setting en het meta agenda-setting effect van de externe kritiek op de BRT/RTB-radiobERICHTGEVING*, VUB, 1980, blz. 127-200, promotor: prof. dr. E. Witte. Het spreekt voor zich dat uitvoerige (ook theoretische) informatie, welke voor deze tekst materieel niet aan bod kon komen, daar kan gehaald worden.

Meer informatie over opzet en evolutie van het eigenlijke zuiver massacommunicatorisch gehanteerde agenda-setting concept vindt men in: J.C. BURGELMAN, « Agenda-setting theorie en onderzoek kritisch beschouwd » in: *Communicatie*, 1982, nr. 1, blz. 12-20.

I. Inleiding.

Uit de vele factoren waaraan de werking van de openbaar-rechterlijke omroep onderhevig is (2) selecteerden we een, in eerste orde, externe factor: de in (en door) de pers openbaar gemaakte kritiek op de berichtgeving. De vraag wordt gesteld naar de mogelijke impact (externe druk) hiervan.

Waarom ervan uitgaan dat dergelijke kritiek kan functioneren als een mechanisme van externe druk? Gesteld dat de omroep functioneert volgens zijn statutair vastgestelde taak, en voldoet aan de objectiviteitsverplichting, dan kan hierop een negatieve of positieve kritiek geformuleerd worden.

Het is deze negatieve kritiek die een uitstekend drukkingsmechanisme kan vormen, omdat de omroep kan « verplicht » worden, via het subtiel mechanisme van de zelfcensuur bijvoorbeeld, tot een berichtgevingsproductie die beter de belanghebbende groepen dient, zonder daarom naar het on-democratische middel van de wettelijke censuur te moeten grijpen. Directe impact, via statutaire wijziging, kan evenwel ook door de externe kritiek bewerkstelligd worden. Het komt er dus op aan de externe kritiek systematisch te analyseren en na te gaan in welke mate deze al dan niet gefundeerd is. Wanneer de actor van kritiek deze fundeert betekent dit dat hij geen andere bedoelingen heeft dan het slecht functioneren van de berichtgeving aan de kaak te stellen. De kritiek is daarentegen niet fundamenteel wanneer in eerste instantie niet de berichtgeving de bron van ergernis vormt, maar wel een in de kritiek latent aanwezige bedoeling. Dit kan (cfr. supra) uiteenvallen ofwel in een poging om de omroep tot een verhoogde zelfcensuur te bewegen of om een statutaire verandering af te dwingen. En wanneer nu blijkt dat er een reëel gevolg gegeven wordt aan de externe druk, dan kan men spreken van een agenda-setting effect van de externe kritiek. Naar dit onderzoeksterrein vertaald, kunnen we politieke agenda-setting omschrijven als het *proces* waarbij de dominante structuren in de Belgische samenleving de kritiek op de berichtgeving aangrijpen om de bespreekbaarheid en de haalbaarheid (het « setten ») van de discussie omtrent het omroepmonopolierecht (de politieke agenda, daar het om een parlementaire materie gaat), in een gunstige zin te beïnvloeden.

Meta-agenda-setting beoogt hetzelfde doel, maar wil dit realiseren door intern het beleid inzake berichtgeving te verscherpen. Op dit laatste mecha-

(2) Zie J.C. BURGELMAN, « Omroep en kapitaal. Enige elementen voor een politiek-economische analyse van de omroep » in : *Toestanden*, 1982, nr. 3, blz. 4-21.

nisme kunnen we hier niet verder ingaan, maar het zal wel regelmatig ter sprake komen.

Voor het onderzoek naar deze specifieke vorm van politieke agenda-setting bakenden we de periode 1970-1977 af. Eerst wordt de externe kritiek zelf geanalyseerd en wel, conform het opzet, in functie van de volgende vragen : *a)* welke zijn de hoofdfactoren in de kritiek en welke ideologische kleur hebben ze ? ; *b)* welk is de latente en manifeste inhoud van de kritiek ? ; *c)* welk is het uiteindelijk doel ervan ?

Een volgend punt behandelt dan de anti-monopoliecampagne voor dezelfde periode en zoals deze door verschillende actoren wordt gevoerd, het stelt de vraag of een statutaire verandering van het vigerende statuut (toen nog een exclusief omroepmonopolie) inderdaad leidt tot een meer conformerende berichtgeving, en gaat tenslotte na of er eventuele correlaties optreden met de resultaten uit de inhoudsanalyse. Tot besluit formuleren we enige opmerkingen i.v.m. de politieke agenda-setting functie van de pers in deze materie.

II. De externe kritiek op de radioberichtgeving bij de Belgische omroep.

II.1. *Methode.*

De bedoeling van de inhoudsanalyse is te achterhalen welke de actoren van kritiek zijn en welke argumenten zij naar voor brengen (3). Het corpus hiervoor werd samengesteld aan de hand van de bulletins waarin beide omroepinstituten systematisch de kritiek in de pers verschenen op « het huis », samenbundelen. Omvang en oorsprong van de kritiek konden we via een eenvoudige kwantitatieve analyse achterhalen. Belangrijk hier is dat : één code-éénheid van analyse gelijk staat met één oorspronkelijke aanval van één actor (die kritiek welke in eerste instantie door een bepaalde actor werd geuit). Of deze kritiek door anderen al dan niet her-nomen werd, namen we, om een precies beeld te kunnen krijgen, in onze codering niet op. Deze cijfers zijn dus relatieve gegevens die helemaal niet de absolute omvang van de externe kritiek op de berichtgeving weer-geven.

Om een idee te geven van dit echo-effect, en dus van de reële discussie aan de kant van de radio, de volgende cijfers. Plus minus 7000 artikels hadden betrekking op de onderzoeksmaterie en daaruit werden niet meer dan 398 code-eenheden geselecteerd. Bij de lectuur en de bespreking van de resultaten moet dus aan een veel omvangrijker corpus gedacht worden.

(3) De techniek zelf is, in aangepaste vorm, ontleend aan V. MORIN, *L'écriture de la presse*, Maribout, Paris, 1969.

Bovendien is het zo dat de kritiek geformuleerd in de verschillende gestelde lichamen (parlement, cultuurraden e.a.) slechts dan werd opgenomen wanneer ook de pers daarover berichtte. Ook de kritiek op de rest van de omroepactiviteit die bijvoorbeeld in één trek naar de politieke berichtgeving doorgetrokken werd, kon onmogelijk in onze codering weerhouden worden.

Men moet dus, en dit is belangrijk om misvattingen te voorkomen, steeds rekening houden met voornoemd echo-effect. Zo wordt een uitlating van een politicus over de omroep steevast door praktisch alle kranten overgenomen. Waardoor dan dergelijke code-eenheid in feite staat voor minstens een twintigtal artikels. En het is dergelijke massa die een bepaalde sfeer in het debat kan creëren.

In een tweede fase werd per geselecteerde code-eenheid een analyse doorgevoerd op basis van een categoriënljst (zie bijlage I), opgesteld aan de hand van een selectieve steekproef.

Aldus verkregen we een kwalitatief beeld van de gevoerde discussie.

II.2. Resultaten van de inhoudsanalyse (4).

II.2.1. Kwantitatieve resultaten.

In bijlage II vindt men, zowel voor de BRT- als de RTB-kritiek de gedetailleerde resultaten. De actoren van kritiek staan links vermeld en rechts de door hen, per jaar, in eerste instantie geuite kritiek. Algemeen beschouwd levert dit het volgende op.

Voor de RTB-kritiek noteerden we 223 eenheden van kritiek, waarvan er 68 afkomstig zijn van 39 niet-persorganen (personen, politici, verenigingen, e.a.) en 155 kritieken naar voor gebracht door 29 persorganen. Voor de BRT-kritiek liggen deze verhoudingen als volgt: 175 in het totaal, waarvan 69 voor rekening van 34 niet-persorganen en 106 voor de rest (31 persorganen).

Merken we op dat het aantal actoren per groep voor BRT en RTB aanmerkelijk verschilt (34/31 voor de BRT tegen 39/29 voor de RTB).

In tabelvorm omgezet leveren deze gegevens uit bijlage II het volgende op (cfr. noot 4).

De verticale kolommen geven een maandelijks/jaarlyks beeld van de externe kritiek. De totalen verschaffen een inzicht op de wijze waarmee zich de externe kritiek voor de hele periode ontwikkelt.

(4) Materieel was het onmogelijk, en dit geldt ook voor punt III, om alle noodzakelijke deelresultaten hier te publiceren.

TABEL I
Kwantitatieve resultaten van de BRT- en RTB-kritiek

	Jaar en Instelling															
	1970		1971		1972		1973		1974		1975		1976		1977	
	Eenheden per maand															
	BRT	RTB	BRT	RTB	BRT	RTB	BRT	RTB	BRT	RTB	BRT	RTB	BRT	RTB	BRT	RTB
Januari	12	2	3	1	2	1	0	0	1	0	3	3	0	2	3	1
Februari	4	3	1	1	1	1	1	2	6	1	3	12	0	1	1	4
Maart	7	8	1	1	1	2	1	1	0	1	0	6	0	14	0	4
April	7	1	1	1	0	1	2	3	2	2	3	2	2	2	2	5
Mei	5	2	1	0	7	3	3	0	3	6	0	5	3	7	0	2
Juni	2	2	1	0	3	2	2	2	1	2	2	2	0	4	0	2
Juli	0	4	1	0	1	1	1	2	1	2	0	0	2	10	0	1
Augustus	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2	2	2	1	1
September	1	0	3	0	0	1	0	0	5	5	0	0	7	4	1	8
October	4	0	3	0	4	1	0	1	7	3	1	1	3	4	1	4
November	2	1	1	8	1	0	1	2	0	0	5	2	0	5	2	3
December	2	1	3	0	0	2	2	1	2	2	0	2	1	1	2	4
Totaal	46	24	19	12	20	15	13	15	29	24	16	38	20	56	13	39

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat er geen algemene systematiek te halen valt uit het jaarlijks verloop van de kritiek. Vanuit het aspect politieke agenda-setting kan men bijvoorbeeld niet stellen dat een bepaalde actor een bepaalde « hetze » opbouwt (5).

Dit komt wel anders te liggen wanneer we het globale verloop in acht nemen. Omgezet in een curve zou men voor de RTB een gestage groei van de kritiek vaststellen en dit naar een hoogtepunt in 1976. De curve van de BRT-kritiek laat zich aflezen als twee identieke patronen met betrekking tot de periodes 1970-1973 en 1974-1977.

II.2.2. *Kwalitatieve resultaten.*

Vooraf dient opgemerkt te worden dat deze gegevens onmogelijk kunnen overeenstemmen met de kwantitatieve. Hier werd immers gezocht naar de gebruikte argumenten. Dat er verscheidene in één kwantitatieve eenheid zitten (anders gezegd in één « artikel ») is vrij evident.

In tabelvorm omgezet leverde de kwalitatieve analyse het volgende op (zie ook bijlage I) (tabel II).

Vertikaal staan de in bijlage I gespecificeerde categorieën. Terwijl horizontaal (per jaar) het aantal gehanteerde argumenten vermeld staat.

II.2.3. *Analyse van de verkregen resultaten.*

De zonet in kaart gebrachte gegevens worden op dit punt respectievelijk voor RTB en BRT geanalyseerd in functie van de gestelde vragen. Hier-

(5) Wanneer wij echter het meta agenda-setting effect onderzochten, dan bleken deze grillige jaarlijkse patronen wel degelijk een systematiek te bevatten.

bij dient men zich goed voor ogen te houden dat er met twee strikt niet vergelijkbare rekeneenheden wordt gewerkt, met name één oorspronkelijke kritiek (kwantitatief) en één argument van kritiek (kwalitatief). Daar deze twee eenheden niet op eenzelfde grootte betrekking hebben moest dan ook, om tot equivalente vergelijkbaarheden te kunnen komen, een wat complex gecijfer doorgevoerd worden.

II.2.3.1. Analyse van de externe kritiek op de RTB-berichtgeving.

Aan de hand van de kwantitatieve gegevens uit bijlage II kunnen we overgaan tot een ideologische opdeling van de verschillende actoren (6). Per groep (persorgaan en niet-) wordt het numerieke aantal eenheden vermeld, het percentage hiervan op het specifieke totaal (het totaal aantal eenheden van die betreffende groep) en op het algemene totaal.

Persorganen	Eenheden	% op s.t.	% op a.t.
Links	23	21,5	14,7
Onafhankelijk	16	10,3	7,1
Centrum-rechts	92	59,3	41,2
Apert (La Défense sociale, La Voix de l'Union)	12	7,7	5,3

Het specifieke totaal is 155. Op het algemene totaal van 233 (cfr. telkens II.2.1) bedraagt dit 66,6 %.

Niet-persorganen	Eenheden	% op s.t.	% op a.t.
Socialistisch	22	32,3	9,8
Katholiek	12	17,6	5,3
Liberaal	8	11,8	3,5
Officiële instanties	14	20,5	6,2
FDF/RW	6	8,8	2,6
Andera	5	7,3	2,2

Het specifieke totaal is hier 68, wat 30,4 % op het algemeen totaal betekent. Gezien echter het aantal positieve en massacommunicatorische uitingen van kritiek hier vrij hoog ligt (resp. de categoriën Q en P), moeten we, om een correct beeld van de negatieve kritiek te krijgen deze ervan aftrekken, zodat de percentages van de socialistische groep op 23,5 en voor de officiële instanties op 14,7 komen te liggen. Voeren we enig verder rekenwerk door. Op het totale quantum (233) kritiek treffen we 19 positieve eenheden aan (8,5 %), waarvan 13 dit expliciet zijn. Deze

(6) Gehanteerde bronnen hierbij: J. GOL, *Le monde de la presse en Belgique*, CRISP, Bruxelles, 1970; R. CAMPÈ, M. DUMON en J.J. JESPERS, *Radioscopie de la presse Belge*, Marabout, Verviers, 1975; D. VOORHOOF, « De oplage-evolutie van de Belgische dagbladpers » in: *Communicatie*, 1982-1983, nr. 4, blz. 12-24.

TABEL II
Argumentatiepatroon van de BRT- en RTB-kritiek

Categoriën		Intern		Extern																			
		A	B1	B2	B3	C1	C2	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	
1970	BRT	3	1	23	1	0	3	12	3	0	5	0	0	0	0	2	4	4	4	7	9	3	
	RTB	3	0	8	3	0	3	6	0	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	5	4	
1971	BRT	0	0	5	0	0	1	2	2	0	1	0	0	0	0	0	0	4	4	4	2	2	
	RTB	3	0	7	2	0	5	7	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	4	
1972	BRT	4	2	15	0	0	2	6	3	0	2	0	0	0	0	0	0	5	1	4	2	4	
	RTB	4	0	10	0	0	2	4	7	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	3	
1973	BRT	0	2	11	0	0	0	5	0	0	2	0	0	0	0	0	0	3	4	0	0	1	
	RTB	1	0	10	2	0	9	7	0	3	4	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	
1974	BRT	0	0	37	0	2	3	11	0	0	1	0	2	0	0	0	3	0	6	0	1	4	
	RTB	5	1	19	1	0	8	8	0	4	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	5	
1975	BRT	0	1	19	0	0	3	11	3	0	2	0	1	0	0	0	0	3	0	1	3	3	
	RTB	0	7	32	1	0	10	7	1	3	9	3	8	0	0	1	2	1	0	0	1	3	
1976	BRT	0	0	23	0	2	3	8	0	0	1	0	1	0	0	0	0	8	0	0	0	3	
	RTB	0	2	38	0	0	8	12	0	3	7	1	2	0	1	0	0	10	0	7	4	4	
1977	BRT	0	0	8	2	1	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3	3	3	
	RTB	0	0	33	1	0	24	21	3	3	9	2	4	0	0	0	0	4	1	3	4	4	
Totaal	BRT	7	6	141	3	5	15	59	12	0	14	0	4	0	0	2	7	16	31	16	18	23	
	RTB	16	10	157	10	0	60	72	11	19	32	6	16	2	2	2	2	1	0	14	4	22	27

positieve kritiek is, a rato van één artikel, afkomstig van : *La Gauche*, *Mai 70*, *La Wallonie*, *Combat*, *Le Drapeau Rouge*, *Spécial*, *La Voix de l'Union*, *Cools*, *Van Aal*, *Brouhon*, *Simonet*, en a rato van twee artikels : *Le Peuple*, *Le Journal* et *L'Indépendance*, *FGTB*, *Dehousse*.

Daar er nu twee van de 27 geargumenteerde artikelen (categorie R) ook tot de positieve behoren, betekent dit dat er slechts 25 geargumenteerde negatieve kritieken aanwezig zijn (10,7 %). Merken we hierbij op dat, zoals in onze categorie-omschrijving vermeld, deze argumentatie daarom nog niet juist hoeft te zijn. Bovendien zijn slechts 19 van deze eenheden expliciet op de berichtgeving geaxeerd (8,9 %). Deze laatste zijn als volgt verdeeld : *La Gauche*, *Mai 70*, *Pourquoi Pas ?*, *Machtens* (telkens éénmaal), *Le Soir*, *La Dernière Heure*, *Le Journal* et *L'Indépendance*, *PSB* (telkens tweemaal), *Le Peuple* (viermaal) en *La Libre Belgique* (tienmaal). Uit deze kwantitatieve gegevens kan tenslotte nog gehaald worden dat 59 keer (op het algemeen totaal) het gewraakte bericht wordt gespecificeerd (categorie C₁) en 61 maal (op het algemeen totaal) het in dat bericht behandelde onderwerp (categorie C₂). Noteer evenwel dat

verscheidene actoren verschillende specificaties in één eenheid aanbrengen, zodat deze cijfers in realiteit eigenlijk veel lager liggen.

Verminderen we nu het totale aantal kritieken (223) met de positieve eenheden hiervan (19) dan houden we 204 « zuiver » negatieve kwantitatieve eenheden van kritiek over. Wanneer we hier alle geargumenteerde eenheden weglaten, t.t.z. geverifieerde of gefalsifieerde, dan houden we 173 oorspronkelijke aanvallen op de omroepberichterijding over.

Kijken we naar de kwalitatieve gegevens, t.t.z. de opinies waarmee het debat zich rond de omroep kenschetst, dan moeten we hier eerst alle specificaties inzake het journaal van aftrekken (categorie C), omdat die eigenlijk geen opinie zelf weergeven. Zodoende houden we 304 kwalitatieve eenheden over. De gedetailleerde resultaten (cfr. noot 4) laten toe precies te berekenen hoeveel van deze eenheden gebruikt werden door de eerder vernoemde 173 aanvallen op de omroep. Tweehonderdzeven- en veertig kwalitatieve eenheden corresponderen aldus met 173 negatieve niet-geargumenteerde kritieken op de omroepberichterijding. Anders uitgedrukt nemen 77,5 % van de kritieken 86,4 % van de kwalitatieve eenheden voor hun rekening.

Concreet gezien kan men hieruit twee conclusies trekken. Allereerst, dat 77,5 % van de kritiek op de omroepberichterijding eigenlijk niet terzake doet, daar het betoog niet gestoffeerd wordt met een argumentatie die bv. zou kunnen aantonen wat nu eigenlijk schort met die RTB-berichterijding. Hieruit vloeit dan ook voort, ten tweede, dat gezien deze kritiek wel de omroepberichterijding als aanleiding neemt om ertegen te « fulmineren », het eigenlijke doel van de kritiek elders gezocht moet worden (men kan er immers van uitgaan dat de actor niet kritiseert om het loutere plezier ervan). M.a.w. dat de kritiek op de RTB-radio-berichterijding een *voorwendsel tot is*.

II.2.3.2. Analyse van de externe kritiek op de BRT-radio-berichterijding.

Dezelfde werkwijze volgende kunnen we, aan de hand van de kwantitatieve gegevens, overgaan tot een ideologische opdeling van de verschillende actoren.

Persorganen	Eenheden	% op het s.t.	% op het a.t.
Links	34	32,0	19,4
Onafhankelijk	12	11,3	6,8
Centrum-rechts	55	51,8	31,4
Apart	2	1,8	1,1
Vlaams-nationaal	3	2,8	1,7

Het specifieke totaal bedraagt 106 wat op een algemeen totaal van 175, 60,5 % uitmaakt. Om een correct beeld te krijgen moeten we ook hier

het hoge aantal O en R eenheden aftrekken wat dan voor links 23,5 %, voor centrum-rechts 38,6 % en voor onafhankelijk 3,7 %, telkens op het specifieke totaal, oplevert.

<i>Niet-persorganen</i>	<i>Eenheden</i>	<i>% op het s.t.</i>	<i>% op het a.t.</i>
Socialistisch	27	39,1	10,5
Liberaal	14	20,2	8,0
Katholiek	12	17,3	6,8
Officiële instanties	3	4,3	2,7
Andere	3	4,3	2,7

Het specifieke totaal bedraagt hier 69 eenheden, wat 30,9 % betekent op het algemeen totaal. Op het totale quantum situeren zich 17 positieve artikelen (9,7 %) waarvan er 13 dit expliciet zijn (7,4 %). *Poma*, *De Standaard*, *Gazet van Antwerpen*, *De Nieuwe*, *De Volksmacht*, *Koerier*, *Humo* nemen er één voor hun rekening; *Knack*, *Het Vrije Waasland*, *Vooruit twee*; *De Bond* tenslotte vier. Minus de positieve zijn er 23 negatieve geargumenteerde artikelen (13,1 %), waarvan slechts 19 ten gronde (10,8 %). Eén negatief gefundeerd artikel wordt afgeleverd door *Volksgazet*, *Golfengte Cultuur*, *Het Volk*, *Gazet van Antwerpen*, *Vooruit*, *Het Nieuwsblad*, *De Nieuwe Gazet*, *De Nieuwe Gids*, *De Middenstand*, *Geldolf*, *Van Acker*, *Major*, *Calewaert*, *ACOD*, *Boycot Outspan Aktie*, *ACV*, *PVV*, *Martens*; twee door *De Nieuwe*, *Links*, *Het Laatste Nieuws*. Dezelfde trend dus als bij de positieve artikelen, nl. voor het merendeel afkomstig uit de linkse hoek.

Vijftien maal specificeerde actor het gewraakte bulletin (C₁) en 59 maal het daarin behandelde onderwerp (C₂). Ook hier dezelfde opmerking dat in realiteit deze cijfers lager komen te liggen.

Op basis van de gedetailleerde gegevens maken we hier dezelfde rekening som als bij de RTB-kritiek.

We houden hier 116 aanvallen op de berichtgeving over die corresponderen met 214 kwalitatieve eenheden.

Anders uitgedrukt, betekent dit dat er hier 66,2 % van de BRT-kritiek 87,3 % van het negatieve niet-geargumenteerde kwalitatieve corpus voor haar rekening neemt, en dus bezwaarlijk als ter zake kan worden omschreven. Bijgevolg menen we ook hier te mogen gewagen van eenzelfde voorwendselkarakter in de openbaar gemaakte kritiek op de berichtgeving.

Ter illustratie hiervan, en weerom op basis van de gedetailleerde kwalitatieve gegevens, splitsen we de respectievelijke percentages voor RTB en BRT (86,4 % en 87,3 %) per jaar en in absolute getallen op. Aldus krijgen we een chronologisch beeld van het aantal opinies over de jaren heen en die niet naar voren gebracht werden in een gefundeerd artikel.

TABEL III
 Evolutie in het patroon van de voorwendselkritiek

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
BRT	41	14	28	19	49	26	27	10
RTB	16	10	21	19	31	62	57	51

De congruentie tussen dit patroon van kritiek (voor de beide omroepen) en het globale beeld van de externe kritiek (zie tabel I) valt hierbij ons inziens duidelijk op. Hieruit menen we te mogen afleiden dat het aspect voorwendselargumentatie *getrouw* het algemene verloop van de kritiek volgt.

En precies omwille van deze congruentie menen we te mogen stellen dat de berichtgeving « bewust » als een voorwendsel aangegrepen wordt om kritiek te kunnen uitoefenen. « Bewust », tussen aanhalingstekens, omdat de berichtgeving gewoonweg de « teerste » plek van een openbaar-rechterlijke omroep uitmaakt.

II.2.4. *Bespreking.*

Het voorgaande werk laat toe de drie gestelde vragen (ideologische oorsprong, inhoud en achterliggende bedoeling van de kritiek) successievelijk grondig te beantwoorden. Met uitzondering voor vraag drie, doen we dit voor beide omroepen samen.

In verband met de politiek-ideologische oorsprong van de externe kritiek op de berichtgeving, merkt een RTB-insider op: « Het is immers algemeen bekend: de RTB, meer nog dan de BRT, is het voorwerp geworden van scherpe en aanhoudende kritiek... van de conservatieve en rechtse partijen » (7). Deze analyse bevestigt dit. Voor de RTB-kritiek komt 67,9 % uit de centrum-rechtse hoek; zijn er slechts 19 kritieken, hoofdzakelijk van links, positief; terwijl 25,4 % van de kritiek, door politici e.a. uitgeoefend, eveneens voor het rechtse spectrum valt tegenover 23,5 % van linkse politici.

Voor de BRT-kritiek is 38,5 % van de perskritieken afkomstig van rechts tegen 23,5 % van links; slechts 4 van de 19 positieve artikelen komen van rechts; terwijl 51,7 % van de kritiek uit niet-persorganen voor rekening is van het rechtse spectrum tegen 38,1 % van links. In tegenstelling tot de RTB-kritiek, waar de verschillende actoren een min of meer continue activiteit aan de dag leggen, is dit bij de BRT-actoren

(7) J. CATRELL, « De RTB doelwit van de Krisis » in: W. VAN LAEKEN (red.), *Dossier Omroep*, Kritak, Leuven, 1977, blz. 63.

niet het geval. Verdere differentiatie van de kwantitatieve gegevens laat toe dit te illustreren.

<i>Actoren</i>	<i>Eenheden van kritiek tot en met 1973</i>	<i>Na 1973</i>
Links :		
— persorganen	26	11
— niet-persorganen	22	7
Totaal (min P en O)	41	16
Centrum-rechts :		
— persorganen	31	31
— niet-persorganen	7	29
Totaal (min P en O)	24	54

Op basis hiervan kan men stellen dat de BRT-kritiek, wat de herkomst betreft, evolueert van links naar centrum-rechts. Bovendien is er een merkwaardige verhoging te bespeuren in de kritiek afkomstig van de niet-persorganen uit centrum-rechtse hoek van de eerste periode naar de tweede (meer bepaald van 7 naar 29), in tegenstelling tot de analoge linkse groep waar er zich een gevoelige daling voordoet (van 22 naar 7). Ook is de relatieve verhouding tussen de uit linkse hoek afkomstige kritiek van persorganen versus niet-persorganen voor de eerste periode (22/26) ongeveer gelijk aan de tweede (7/11). Dit is echter niet het geval aan de andere kant van het politieke spectrum : 7/31 versus 29/27. Het feit in acht nemende dat in het linkse kamp het vooral Geldolf is die de kritiek uit (cfr. bijlage II), zou deze vastgestelde kentering in het linkse patroon kunnen bevestigen wat « Politiek Alternatief » in 1977 stelde : « De sociaal-democraat Geldolf moest zijn van-leertrekkerij tegen de BRT-nieuwsdienst en zijn zuilenenthousiasme onder druk van de partij intomen » (8). Wat nu de inhoud van de kritiek betreft (tweede vraag) spreekt de analyse voor zich.

Slechts 8,5 % van de RTB-kritiek en 10,8 % voor de BRT-kritiek doet ter zake en is dus het etiket berichtgevingskritiek waardig. Hiertegenover staat dat 77,5 % van de RTB-kritiek en 62,2 % van de BRT-kritiek niets ter zake doet maar wel de meeste « verdachtmakingen » de lucht instuurt. Wat men bij de Nederlandstalige kritiek wel niet aantreft is een uitschieter als « La Libre Belgique » die met ongeveer één derde van de geargumenteerde negatieve artikelen hiermede er meteen de grootste leverancier van is. Dit wordt echter wel sterk gerelativeerd wanneer men hierbij rekening houdt met het feit dat deze krant ook met 31,8 % op kop staat betreffende de niet ter zake doende kritiek.

(8) Politiek Alternatief in : W. VAN LAEKEN, *op. cit.*, blz. 6.

Tot slot van deze bespreking rest ons nog het argument « voorwendselargumentatie » van de externe kritiek te ontwikkelen zonder daarom hier reeds in te gaan op het eigenlijke doel van de kritiek.

Wat de Franstalige kritiek betreft vinden we reeds een element door het patroon van de niet ter zake doende kritiek te volgen. De aard in de evolutie van deze laatste verloopt niet continu. Tot 1974 blijft dit patroon zeer stabiel (cfr. tabel I) : 24, 12, 15, 15 (9). Daarna echter valt een plotse en ongelijkmatige stijging op : 24, 38, 56, 38 (hetzelfde geldt overigens voor het aantal geïnvolveerde actoren).

Ervan uitgaande dat de kritiek inderdaad vooral doelt op de berichtgeving zelf (wat dus niet het geval is), zou de enige mogelijke verklaring voor dit fenomeen zijn dat, de berichtgeving rond die periode « massaal » gauchistisch gekleurd wordt (conform de aard van de kritiek, zoals die in de kwalitatieve tabellen tot uiting komt). Om twee redenen kan deze « verklaring » — welke een massaal aantreden van gauchistische journalisten impliceert — niet stand houden. Allereerst ligt het in de aard van de openbaar-rechterlijke omroep dat dergelijke processen zuiver van utopische aard zijn. Ten tweede is het zo dat de RTB-hiërarchie zelf, en dit vanaf 1972, een regelingsmechanisme heeft ingebouwd dat dergelijke processen onmogelijk maakt ; met name de politisering, later de participatisering.

Uit de kwalitatieve gegevens, nog steeds ter ondersteuning van dit element, kan men verder nog afleiden dat deze plotse wijziging in het aantal geïnvolveerde actoren niet correleert met een evolutie in de aard van de kritieken (wat dan weer het infiltratie-argument weerlegt). Een andere mogelijkheid waardoor bv. de inhoud van de kritieken zou kunnen veranderen is dat de behandelde onderwerpen in de nieuwsbulletins veranderen.

Catrel stelt dienaangaande : « Het voornaamste doel van kritiek is de radioberichtgeving, meer bepaald de ochtendbulletins die hoofdzakelijk bestemd zijn voor een werknemerspubliek en bijgevolg de nadruk leggen op het sociaal-economische nieuws » (10). Dit klopt in zoverre met het hoge aantal C₁-specificaties maar, de actor in zijn bedoelingen volgende, dan zou dit zich ook gevoelig moeten uiten in a) een verhoogd aantal C₁- en b) C₂-specificaties én in c) negatief geargumenteerde kritieken. In relatieve cijfers bekeken is dit zeker niet het geval. Wat daarentegen wel toe-

(9) Het hoge quantum voor 1970 kan verklaard worden als een gevolg van de zeer geladen politieke toestand begin 1970 annex kamervoorzitter Van Acker's geflirt met het idee van een Minister van Informatie.

(10) J. CATRELL, *op. cit.* Voegen we eraan toe dat het deze bulletins zijn die ook de hoogste luisterdichtheid kennen. Zie hiervoor M. LEGROS, « L'information radio et objectivité » in : *La Revue Nouvelle*, 1977, nr. 9, blz. 227 e.v.

neemt is de kritiek *naar aanleiding van* en dus niet over de berichtgeving (al dan niet sociaal-economisch). Kortom het zwaartepunt van de niet ter zake doende kritiek ligt duidelijk na 1973. Dit kunnen we het beste illustreren aan de hand van de volgende tabel, waar meteen de BRT-gegevens ook zijn in verwerkt.

TABEL IV

Het verhullingskarakter van de externe kritiek op de radiobERICHTGEVING

Jaar	Aantal gefundeerde negatieve kritieken		% van de niet ter zake doende (= verhullende) kwalitatieve eenheden	
	RTB	BRT	RTB	BRT
1970	1	3	21,1	41,6
1971	3	1		
1972	2	4		
1973	0	1		
1974	4	4	65,0	45,7
1975	3	3		
1976	3	3		
1977	3	1		
Totaal	19	20	86,1	87,3
			(Rest naar gefundeerde negatieve)	

In feite, en dit is een derde element, wil dit laatste zeggen dat niet de berichtgeving een bron van ergernis vormt, aangezien dit niet blijkt uit de aard van de geformuleerde kritieken. De externe kritiek is m.a.w. stemmingmakerij; zij heeft een politieke en/of journalistieke verholde bedoeling. Een verhullingskarakter dat, correlatief met het bruto aantal, na 1974 gewoon toeneemt.

Wat de BRT-kritiek betreft vallen er zoals reeds aangegeven in de kwantitatieve curve (cfr. tabel I) duidelijk twee periodes te onderscheiden. Negentienhonderdzeventig start meteen zeer hoog maar moet dan ook snel terugzakken, reeds in 1971. Een tweede periode (1974 e.v.) waarbij het opvalt dat het aantal eenheden van kritiek uitgaande van niet-persorganen veel hoger ligt dan het aantal afkomstig van de pers zelf, dit in tegenstelling tot de RTB-kritiek. Dit wil eigenlijk zeggen dat de kritiek, in politieke termen beschouwd in deze periode veel belangrijker wordt; en dit wil ook zeggen dat de kritiek van links in de eerste periode, hoofdzakelijk vanwege de pers, niet politiek gesteund is (of slechts door een « Einzelganger »), terwijl dit voor centrum-rechts, als hoofdfactor na 1974, wel het geval is. Dit gegeven moet men goed voor ogen houden wanneer we de kwalitatieve tabellen nader analyseren. Hierbij valt het op dat de kritiek vóór 1974 de berichtgeving aangrijpt als middel tot een ander doel.

Dit valt o.m. af te leiden uit het geringe aantal C₂-specificaties (35), het grote aantal (linkse) positieve artikelen (13) en massacommunicatorische (één vierde namelijk, na 1974 bv. slechts éénmaal) en het feit dat men de hiërarchie zelf aanwijst als verantwoordelijke voor de gehekelde berichtgeving (16 maal). Men mag dus geredelijk stellen dat de actoren hier « positiever » zijn ingesteld, zonder daarom evenwel fundamenteeler te zijn. Welnu, dit staat in scherp contrast met de periode na 1973, waar we ongeveer dezelfde opmerkingen kunnen formuleren als voor de RTB-kritiek op dit punt gedaan. In 1974 is de berichtgeving plots vijfmaal minder objectief; of algemener 68 maal op 74 eenheden tegen 38 op 65 voor de eerste periode.

Kortom, ook hier treffen we eenzelfde verhullingsfunctie aan van de externe kritiek op de berichtgeving, welke het scherpst kan geïllustreerd worden aan de hand van tabel IV (supra).

Zodoende treedt voor de BRT- als voor de RTB-kritiek dezelfde verhullingsfunctie op, maar het blijft, in het perspectief van het verdere exposé, niettemin belangrijk de gerichtheidsnuances in de BRT-kritiek te onderlijnen. Recapitulerend mag gesteld worden dat tot en met 1973 — hoewel het voorgaande eerder 1973 aanwijst als een breuklijn — de kritiek hier, in termen van politieke coherentie gesteld, niet systematisch is. Hieraan het groot aantal positieve en massacommunicatorische eenheden gekoppeld, doet dit de kritiek als « eerlijker » overkomen, of precieser gesteld minder verhullend, gezien een geringere mate aan voorwendselkarakter dat hier optreedt. Links, als belangrijke actor voor deze periode schijnt vooral de BRT als « gescleroseerd » instituut te hekelen (11). Dit neemt niet weg, zoals deze analyse het laat vermoeden, dat links heeft bijgedragen tot het scheppen van een klimaat dat centrum-rechts na 1973 uitspeelt, een opinie die veel waarnemers delen. We hebben immers aangetoond dat in deze tweede periode de kritiek wel zuiver verhullend optreedt, wel politieke coherentie vertoont én duidelijke bijbedoelingen aan de dag legt: 18 maal op 28 wordt er bv. gepleit pro een nieuw omroepstatuut. Het feit dat door dezelfde groep deze wens reeds tienmaal in de eerste periode tot uiting kwam — wat dus wil zeggen dat men reeds lang met het idee speelde — en dat in de tweede periode het roer van de kritiek in handen van centrum-rechtse politici komt te liggen, ondersteunt de vaststelling dat laatstgenoemden van het door links gecreëerde klimaat profiteren. Hierop voortredenerend kan men de volgende bedenking maken. In welke mate geldt de centrum-rechtse kritiek van voor 1974 niet als het oplaten van een proefbalonnetje door een gunstige linkse

(11) Aldus W. CALEWAERT, debat in de Cultuurraad, 16 juli 1972.

wind meegevoerd, om daarna door bepaalde gezagsdragers te worden geëxploiteerd? Interne politieke agenda-setting van de pers?

Ter afronding van deze bespreking laten we verstrekte gegevens toe een aantal hypothesen die L. Boone desbetreffende formuleert, te verifiëren (12).

a) De omroepmalaise is systematisch daar de kritieken geen gelegenhedenoprispingen zijn maar een « niet aflatende, goed georchestreerde verkiezingscampagne ». Op zich is dit juist maar er moet de correctie aan toegevoegd worden dat op jaarbasis beschouwd er geen systematiek inzigt (mits de in noot 5 vermelde nuance), maar zeer duidelijk wel, weerom mits de gerichtheidsnuances in de BRT-kritiek, in het globale verloop van de kritiek.

b) De kritiek is tot een pseudo-gebeurtenis verworden, m.a.w. ineengezot om erover te kunnen berichten. Ook dit is gedeeltelijk juist (cfr. antwoord op vraag 2 en 3), maar we wensen er wel aan toe te voegen dat dit dient om een « hetze » te kunnen creëren en tevens in functie staat van een toename in de voorwendselargumentatie. Bovendien geschiedt dit voor de RTB in geleidelijke vorm (naar een hoogtepunt in 1976 toe) en voor de BRT in twee (niet evenwaardige) etappes.

c) De kritiek, tenslotte, evolueert van fragmentair naar globaal; wat zich hier manifesteerde in een verschuiving van de kritiek op de berichtgeving naar een frontale omroepaanval. Weerom niet zomaar, maar vooral tengevolge van het politieke geschut dat zich later onder de actoren begeeft.

II.2.5. *Hypothetisch besluit: de externe kritiek op de BRT/RTB-radio-berichtgeving vormt een voorwendsel voor een in eerste en impliciete instantie politiek en/of economisch doel.*

De bedoeling van deze eerste fase in het onderzoek was om de aard, omvang en oorsprong van de externe kritiek op de omroepberichtgeving te achterhalen. De kwantitatieve analyse bracht aan het licht dat de relatieve omvang hiervan zeer groot is terwijl de geïnvolveerde actoren vooral in het centrum-rechtse spectrum moeten worden gezocht. De kwalitatieve analyse toonde aan dat de kritiek zijn, maar al te graag vooropgestelde, watchdogfunctie niet vervult maar integendeel een verhullend karakter had. Reeds uit de kwalitatieve gegevens kunnen we achterhalen in welke richting deze druk gaat (cfr. het hoge aantal « tot de orde roepen », pleidooien pro een nieuw statuut, enz.). Verscheidene waarnemers

(12) Zie bv. L. BOONE, « Waaron een nieuw omroepstatuut » in: W. VAN LAEKEN, *op. cit.*, blz. 41-55.

geven dan ook aan dat de politieke, economische en journalistieke bindingen van de centrum-rechtse actoren geen twijfel laten bestaan. Kortom, daar de ons toegemeten ruimte hiervoor geen exhaustieve stoffering toelaat (13), de externe druk gaat duidelijk in de richting van een ander statuut en van een bepaalde impact op de berichtgevingsprocessen binnen de bestaande omroepstructuur. Hypothetisch geformuleerd kan men uit dit alles twee motieven voor de externe druk distilleren. Neemt men de economische en andere bindingen van de hoofdactoren in acht, dan is een eerste motief een voor die relaties gunstige wijziging (economisch of politiek) van het vigerende statuut. Kijkt men naar de inhoud van de geuite kritiek, dan is een tweede motief het uitoefenen van druk op de omroep zodat daaruit een aantal berichtgevingsprocessen moeten voortvloeien die conformiserend werken aan actor's gewenste doel. Onderzoeksmatig bekeken impliceert dit dat het patroon van de externe kritiek significante correlaties moet vertonen met respectievelijk het politiek discussieerbaar stellen van het uitzendmonopolierecht van de omroep en het berichtgevingsbeleid (meta agenda-setting). Zoals in de aanhef van dit artikel vermeld wordt hier enkel het eerste aspect nagegaan, maar het is wel essentieel in te zien dat beide componenten van de druk onmogelijk kunnen gescheiden worden, laat staan dat dit voor de motieven zou kunnen. Het zou inderdaad naïef zijn zoals dit reeds tot uiting kwam in het analyseren van de verschillende patronen van kritiek, te veronderstellen dat gene deel van de kritiek enkel en alleen het eerste motief beoogt terwijl het andere deel dan enkel het tweede. Beide motieven, strategieën liggen verbonden. Om de belangrijkheid ervan te onderlijnen illustreren we dit met een reactie van R. Wangermée, directeur-generaal van de RTBF, gevraagd naar het « waarom » van de externe druk : « C'est sans doute d'abord parce que,

(13) Zie hiervoor : J. CATRELL, « Les pouvoirs du monopole de la RTB » in : *La Revue Nouvelle*, 1977, nr. 9, blz. 249-258 ; L. BOONE, « De crisis in de omroep en het BRT statuut » in : *Kultuurleven*, 1977, blz. 822-826 ; L. BOONE, « De toenemende politisering van de belgische omroep » in : *Communicatie*, 1977-1978, nr. 4, blz. 1-4 ; L. BOONE, « De malaise in en rond de BRT » in : *De Vlaamse Gids*, 1975, nr. 1, blz. 64-68 ; L. BOONE, « Waarom een nieuw omroepstatuut » in : *SIRT*, « Radio, TV en Ideologie », Congresverslag 15 februari 1977, blz. 27-32 ; J. COECK, « De zendmasten van de BRT lijken wel wijwaterfonteinen » in : *Vrij Nederland*, 24 maart 1975 ; H. COENJAERTS, L. DE HAES, H. GEENS, R. GERMONPREZ, P. GOOSSENS en P. KOECK, *De CVP-staat*, Epo, Antwerpen, 1980, blz. 7-78 ; F. DE COSTER, « De BRT en de politieke machten in Vlaanderen » in : *Politieke Dokumentatie*, 1979, nr. 8, blz. 249-264 ; M. HONNI, « La RTB comme si vous y étiez » in : *La Revue Nouvelle*, op. cit., blz. 211-222 ; J. SCHOONBROODT, « Le pouvoir et l'information, le pouvoir de l'information » in : T. DHANIS et al., *Information et pouvoir*, Vie Ouvrière, Bruxelles, 1976, blz. 25-63 ; W. VAN LAEKEN, « De actualiteit van de Nederlandse omroepdiscussie » in : *Tijdschrift voor Diplomatie*, 1977, blz. 231-242 ; W. VAN LAEKEN, « Omroepstatuut en partijen : een kroniek » in : W. VAN LAEKEN, *Dossier Omroep*, op. cit., blz. 11-28 ; H. VERSTRAETEN, *Pers en Macht*, Kritak, Leuven, 1980, blz. 22-31 ; R. WANGERMÉE in : « Dossier RTB en accusation », *Revue de la Toison d'Or*, november 1976.

dans une situation de crise, beaucoup souhaiteraient qu'un moyen de communication si puissant escamote ou estompe certaines réalités. C'est ensuite parce qu'un nouveau statut de radio-TV est en préparation. A cette occasion certains voudraient remettre en cause le monopole et le service public de la RTB ; à travers une TV commerciale, quelques-uns, tout en satisfaisant des intérêts privés, aspirent à une information plus apaisante ou plus soumise » (14). M.a.w. het globale doel is identiek « une information plus soumise », alleen is de strategie in het eerste motief onrechtstreeks — via een ander statuut tot een conformerende berichtgeving komen — terwijl in het tweede motief de strategie zich rechtstreeks ontplooit (een conformiserende impact op de processen zelf).

III. De politieke agenda-setting functie van de externe kritiek en het bediscussieerbaar stellen van het omroepuitzendmonopolie.

III.1. *Inleiding.*

Wanneer men er de door de actoren geformuleerde voorstellen m.b.t. een ander omroepstatuut op naleest (cfr. punt III.2.) dan kunnen deze in drie categoriën worden opgedeeld : pro een duopolistische omroepstructuur (cfr. Engeland), pro een zuiver commerciële structuur (cfr. Luxemburg) of pro een systeem van zendgemachtigde verenigingen (cfr. Nederland). Door één van deze nieuwe organisatievormen in te voeren meent actor een oplossing te bieden voor de door hem gewraakte berichtgeving. Welnu, dat elk van deze statuten alleszins commercieel interessanter zullen zijn voor de economische relaties van de actoren, ligt voor de hand. Om echter de hypothese hard te kunnen maken is het noodzakelijk aan te tonen dat dergelijke omroepstructuren ook politiek interessanter zullen zijn voor de actoren (i.e. conformerender dan het statuut van het omroepmonopolierecht dit de jure toelaat). Wat betreft de eerste twee categoriën van omroepstatuten is dit reeds voldoende nagegaan met empirische analyses (15). Daarentegen is dit nog niet onderzocht voor een systeem van zendgemachtigde verenigingen. We zullen deze discussie — als een vorm van noodzakelijke parentese en gecentreerd rond drie cardinale vragen — dan ook vooral op het theoretische vlak moeten voeren (met dus een beperkte mate aan plausibiliteit), en ons daarbij doelbewust beperken tot het aspect berichtgeving. Aangezien het de berichtgeving is die de bron van ergernis van de kritieken uitmaakt en tevens het voorwendsel vormt om te pleiten voor een statutaire wijziging.

(14) R. WANGERMÉE, *op. cit.*

(15) Zie bv. The Glasgow Media University Group, *Bad News*, Routhledge and Keegan Paul, London, 1976 ; alsook, M. TRACEY, *The production of political TV*, Routhledge and Keegan Paul, London, 1977. Beide werken tonen o.m. de conformerende output-productie aan van zowel de BBC als de ITV.

Een eerste, evidente, vraag is of het Nederlandse systeem een betere garantie vormt voor de kwaliteit van de berichtgeving dan de Belgische structuur. Een hierbij veelvuldig gehanteerd pro-argument is dat de onderlinge zuilenconcurrentie de kwaliteit van het gebodene zou opvoeren. Dat dit argument op zichzelf volkomen ongegrond is bewijzen de reeds geciteerde studies die de concurrentieslag tussen de verschillende networks analyseren. Bovendien, (wat van zeer specifiek belang is), wordt het concurrentiemechanisme hier geregeld niet op basis van de voorgewende ideologische verschillen tussen de verschillende zuilen, maar wel op basis van half-economische imperatieven; met name de wettelijke koppeling tussen het aantal leden, de grootte van het inkomen en de omvang van de zendtijd. Dit is de meest doorslaggevende dominant in het verschijnsel « vertrassing », waarbij de kwaliteit van de output in functie staat van de kwantiteit van het aantal leden. Deze vervlakkende uitwerkingsspiraal is een immanente én steeds meer over het hoofd geziene consequentie van het zuilenprincipe en kan bezwaarlijk worden goedgepraat met argumenten als « uiting van de volkswil » (dixit Tros-directeur Leeman). In Nederland, de bakermat van dit systeem, is men zelfs genoodzaakt geweest de zuilen te verplichten een bepaald pakket van hun productie voor te behouden aan informatie én deze informatie bovendien nog te duiden. Een tweede pro-argument is dat de opsplitsing van de actualiteitsduiding naar de verschillende zuilen toe — wat dus géén gevolg in sé is van het zuilensysteem (zie supra) — gunstig zou zijn voor de kwaliteit en de objectiviteit van de berichtgeving. Op een drietal punten kan dit belangrijke argument worden weerlegd. Allereerst is het zo dat beide begrippen, operationeel en praktisch journalistiek toegepast, in feite een legitimerende functie vervullen t.a.v. een bepaalde concensuspolitiek (16). Bovendien, ervan uitgaande dat « objectiviteit » en « duiding » een vruchtbare opdeling zouden vormen, betekent dergelijk uitgangspunt dat men kiest voor het « facts are secret, interpretations are free »; wat dan inhoudt dat het omroepnieuws gedegradeerd wordt tot het aflezen van communiqués, terwijl de zendgemachtigden er dan op los zouden mogen duiden, *zonder* rekening te moeten houden met objectiviteit e.d. (en m.a.w. propaganda mogen voeren). Ten tweede ligt het voor de hand dat de berichtgeving van de zendgemachtigden zeker niet zal bijdragen tot een beter inzicht in de maatschappelijke realiteit, en zeker niet wanneer deze instituten gepatroneerd worden door ideologische of politieke groepen (dit in de veronderstelling dat een omroepmonopolie tenminste de kans krijgt dit te doen, maar dat is een ander punt van discussie). Eenvoudig-

(16) Cfr. J.-Cl. BURGELMAN, *op. cit.*, 1981, blz. 107-110, waar we de gevolgen voor de berichtgeving schetsen en staven van de plicht tot « objectiviteit », « neutraliteit », « onpartijdigheid », e.a.

weg omdat het deze groepen zijn die in de maatschappelijke complexiteit een hoofdrol spelen, en men moeilijk rechter en betrokkene tegelijkertijd kan zijn. En omdat de zendgemachtigden mekaar onderling controleren (cfr. de gastprogrammaraad bij de BRT) en dus wederzijds onafhankelijk zijn, kan men plausibelerwijze stellen dat er een institutioneel zelfcensurerend mechanisme ontstaat, waardoor de onderlinge belangen wederzijds worden « gerespecteerd » (17).

Een derde weerlegging, nog steeds binnen dit tweede argument, moet gebeuren voor de premisse als zou de kijker/luisteraar door toetsing van de verschillende programma's tot een beter inzicht komen. Immers ontstaat er niet veeleer een chaos in het gebodene met alle dysfuncties van dien? Bovendien impliceert dit toetsingselement dat elke individuele recipiënt alle programma's van alle verenigingen volgt (wat materieel haast onmogelijk is), én dat de verschillende zuilen ook telkens dezelfde onderwerpen aansnijden in hun programma's (wat vrij onlogisch is). Gesteld dat aan deze twee voorwaarden toch wordt voldaan, dan nog is het zeer de vraag of de recipiënt zal overgaan tot de zorgvuldige evaluatie van alle informatie die hem geboden wordt.

Onderzoek naar de manier waarop bv. de verkiezingsprogramma's worden gepercipieerd tonen het tegendeel aan, te wijten aan een doorslaggevende invloed van het element zuilgebondenheid waardoor de recipiënt zich selectief opstelt en selectief onthoudt (18). Dezelfde studies tonen bovendien ook aan dat die beperkte groep welke toch overgaat tot evaluatie tot een elite behoort, zodat de gepretendeerde kennisvergroting, welke een gediversifieerd aanbod met zich mee zou brengen, in feite resulteert in een kenniskloofvergroting.

Een tweede belangrijke vraag die men zich kan stellen, is de mate waarin (de evolutie van) het Nederlands systeem inhoudelijk überhaupt beter is dan een (semi) commerciële structuur. Van Laeken, die een synthese biedt van de belangrijkste studies dienaangaande (19), onderscheidt

(17) Uiterst significant in dit verband is de volgende uitspraak van T. Naets op de vraag wat er zou gebeuren moesten de « lastige » programma's van M. De Wilde door zendgemachtigde verenigingen zijn gemaakt: « Het programma over de havens zou zeker niet gemaakt zijn door de CVP, want Delwaide is CVP-er. Mijn alarm zou zeker niet door BSP gemaakt zijn, enz., er zou niet gemaakt zijn » in: *Humo*, « Objectiviteit is gewoon een kwestie van wie de langste arm heeft », 21 november 1974.

(18) Cfr. C. LIS, *Encyclopedie van de Communicatiewetenschap*. Voorlopige nota's, VUB, Brussel, 1978-1979, deel II.

(19) W. VAN LAEKEN, « De actualiteit van de Nederlandse omroepdiscussie », op. cit. Interessant daarbij is de opmerking van de auteur dat men in Nederland de « verloederig » vaststelt op een moment waarop in België de politici daarover enthoesias doen. Zo noteert zelfs het liberale NRC Handelsblad dat het Nederlandse systeem « geen lang leven meer beschoren is » (29 november 1979). Bovendien schreef de VPRO, begin 1981, een druk bediscussieerde prijsvraag uit om het Nederlandse bestel te veranderen.

twee vaststellingen waardoor er kan van uitgegaan worden dat een systeem van zendgemachtigde verenigingen, doorheen haar concretisatie, in wezen niets meer verschilt van de produkten die een commerciële structuur oplevert. Ten eerste blijkt de initieel geconcipeerde emancipatorische functie van de verschillende zuilen teloor te gaan, omdat door de (ingebouwde) concurrentiestrijd om het ledenaantal er in de programma's uitsluitend gemikt wordt op de grootste gemene deler en niet meer op de specificiteit van het zuilenbestand. Het ontstaan, bestaan van zenders als de Avro, de Tros en de Veronica Omroep Organisatie, staaft dit. Het zijn de enige zenders zonder een specifieke ideologische kleur, en ook de enige die nog een groei kennen in het ledenaantal. Bovendien heeft het systeem ook een minimalisering en vervlakking van de informatieve taak van de NOS zelf tot gevolg (20) en een imperatieve druk op de zuilen om dezelfde weg op te gaan.

Een tweede conclusie is dat dergelijke verenigingen echte bedrijven zijn geworden die, los van welke ideologische doelgroep en functie ook, functioneren volgens de wetmatigheden van elk ander bedrijf: rentabiliteit, winstmaximalisatie, bureaucratisering, etc. (21).

Kortom, zowel inhoudelijk als structureel, vertoont dit systeem van omroeporganisatie weinig of geen verschil met de commerciële variant. De derde, en ook meest speculatieve vraag uiteraard, is hoe de Belgische versie van een dergelijk systeem zal evolueren. In het algemeen kunnen we stellen dat er niets is dat er op duidt dat de Belgische variant van het Nederlandse systeem veel zal verschillen van hoe het de Nederlandse is vergaan. Lezen we bv. aandachtig de verschillende geformuleerde voorstellen door partijen e.a. naar voor gebracht, dan figureren daarin immers telkens die twee assen welke de modellering van het Nederlandse bestel schragen. Met name, de koppeling zendtijd/leden en de bepaling om te voldoen aan het criterium van de « in het volk levende culturele en godsdienstige dan wel geestelijke behoeften » (i.e. de Nederlandse formulering). Welnu, precies dit hoogstaand principe waarmee de Belgische critici van het omroepbestel hun voorstellen justifiëren, is het *bestaansrechtelijk* fundament van de « verloedering » van het Nederlandse systeem geworden. Een Belgische Tros is dan ook niet ondenkbaar. Daarnaast zijn er nog een aantal typische « belgicismen » die de volledige invoering van dit systeem kunnen hypothekeren. Ten eerste vindt men in de gedane voorstellen telkens de suggestie terug dat de zendgemachtigde verenigingen ook

(20) J. BARDOEL, « De crisis in de informatie via TV » in : *Massacommunicatie*, 1976, nr. 2, blz. 1-15.

(21) « De lege studios van de NOS » in : *Vrij Nederland*, Kleurenkatern, 16 september 1978. Hierin wordt overigens ook de journalistieke en creatieve beheersincompetentie van het systeem blootgelegd.

zouden moeten gerund met krantenkapitaal ; hierbij van de premisse uitgaande dat de geschreven pers zou te lijden hebben onder de concurrentie van de audiovisuele media. Welnu, conform het Britse voorbeeld — waar de kranten als holding in de ITV zitting hebben (i.e. een exclusieve kapitaalbreng) — zou dit voor België betekenen dat enkel de liberale en katholieke groepen voor participatie in aanmerking komen, eenvoudigweg omdat zij over de beste kapitaalvoorraad beschikken of beroep kunnen doen op financieel krachtige groepen die aan de krantengroep zelf geaffilieerd zijn (22). Ten tweede kan men zich, samen met L. Boone en W. Van Laeken, afvragen of de specificiteit van het Nederlandse zuilenstelsel niet eerder inherent is aan het politieke stelsel van dat land. Zelfs de radicaalste Nederlandse omroepcritici maken geen gewag van externe druk op de berichtgeving, terwijl de verstandhouding tussen politici en omroep vrij goed blijkt te liggen (23). Om het met Boone te zeggen : als de mentaliteit in België nog niet rijp is om een volwaardig functionerende pluralistische omroep toe te laten, op basis waarvan mag men dan veronderstellen dat een stelsel met derden wel een volwaardig alternatief zouden uitmaken ?

Ter afronding, én ter negatieve slotsom voor dit punt, de opinie van iemand die zeer goed geplaatst is (was) om een dergelijke ontwikkeling te kunnen overzien : « De meeste politieke partijen waren blijkbaar vooral bekommerd om de uitbreiding van de zendtijd van de zgn. zendgemachtigde verenigingen... en om de verdediging van de macht aan de top van het huis... Het nieuwe statuut zal de reeds moeilijke en delicate positie van de BRT en inzonderheid haar personeelsleden t.o.v. de buitenwereld, inzake de politieke wereld en haar zuilen niet vergemakkelijken... Die verantwoordelijken (van de BRT, J.-Cl. B.) zijn nochtans noodzakelijkerwijze verbonden met een grote onafhankelijkheid die men de BRT blijkbaar minder dan ooit heeft willen gunnen » (24). Op basis van deze uiterst summiere theoretische discussie mag men stellen dat het vigerende statuut (toen nog een volstrekt omroepmonopolie) op zijn minst evenwaardig is, en volgens sommigen (Boone bv.) zelfs beter dan welke organisatievorm ook. Dat betekent dan ook dat de latente pretentie van de actor van kritiek, om via een statutaire ingreep tot een betere berichtgeving te komen, een politieke drogreden vormt (tweede dimensie van de politieke agenda-setting). Wanneer nu het patroon van de externe kritiek op een signifi-

(22) E. LENTZEN, « Les structures de la propriété dans le secteur de l'information », *op. cit.*

(23) H. VERSTRAATEN, « Het concubinaat van pers en politiek » in : *Haagse Post*, 5, 12 en 19 mei 1981.

(24) A. VERHULST, « De omroep in discussie » in : *Verslag studiedag BVVO*, Koepel 5, 1977, nr. 1, blz. 10-11.

cante wijze correspondeert met de (tot 1977) geformuleerde antimonopolievoorstellen (cfr. punt II.2.) en dit nieuwe patroon correleert dan weer met de analyse van de inhoud van de externe kritiek zelf, dan mag logischerwijze gesteld worden dat de verhullingsfunctie van de kritiek besloten ligt in het verhogen van de haalbaarheid van dergelijke statutaire wijzigingen. M.a.w. de externe kritiek heeft een politieke functie die erin bestaat de politieke agenda (c.q. opinie) in zijn « setting » te beïnvloeden. Zonder, en het weze herhaald, zelf over enig beslissingsrecht te beschikken (cfr. inleiding) en ermee rekening houdend dat de lectuur van de code-eenheden moet geschieden in het licht van het voornoemde echo-effect.

III.2. De anti-monopoliecampagne m.b.t. het Belgisch omroepstatuut.

Systematisch werd er een lijst aangelegd van alle publiek gekende voorstellen tot en met 1977 (25). Dit materiaal werd kronologisch gerangschikt en als volgt gecodeerd. Naar de bron van herkomst: katholiek (C), liberaal (L), socialistisch (S), Rassemblement Wallon (RW), raad van beheer van de BRT met daarin de katholieke groep als de grootste fractie (BRT[C]), de katholieke fractie van de raad van beheer van de BRT (C[BRT]). Naar de inhoud van de voorstellen: Brits model (B), commercieel systeem (K), het Nederlandse systeem van zendgemachtigde verenigingen (ZV), een beperkte versie hiervan (ZV') of van het commercieel systeem (K'), of naar gelang de verschillende voorkeuren (K/ZV) indien een commercieel systeem niet haalbaar is pleit men voor het Nederlandse. De resultaten hiervan geven we weer per jaar en per maand (het Romeinse cijfer). Links van het streepje staat de actor, rechts het voorstel.

Deze gegevens zetten we om in de volgende tabel, waardoor een duidelijk zicht verkregen wordt op wie welk voorstel en in welke mate naar voor brengt. Hieruit blijkt vrij duidelijk dat in het anti-monopoliedebat de meeste voorstellen van centrum-rechtse hoek afkomstig zijn.

Actor	Voorstel				Totaal
	K	K'	ZV	Z	
C	7	6	4	2	19
L	13	1	2	3	19
S	0	1	3	3	7
RW	0	1	0	1	2
Totaal	20	9	9	9	47

(25) Op basis van de volgende literatuur naast de reeds geciteerde: « reclame TV wordt duur betaald » in *Knack*, 16 oktober 1976; S. GOVAERT, « Table Ronde, la télédistribution service public » in: *Cahiers Marxistes*, 1978, nr. 48, blz. 23-40; R. PIERRE, « Radio TV, au nom de la loi » in: *Cahiers Marxistes*, 1979, nr. 60, blz. 23-32; D. FIERENS, *Les partis politiques face à l'audiovisuel*, ULB, eind-

III.3. *Analyse en interpretatie.*

III.3.1. *Algemene correlaties met de externe kritiek in globo.*

Gezien de hoofdfactor in het anti-monopoliedebat samenvalt met de hoofdfactor van de kritiek op de berichtgeving, met name de centrumrechtse groep, wordt hierdoor geverifieerd dat de externe kritiek o.m. een voorwendselfunctie vervult t.o.v. het bediscussieerbaar stellen van het monopoliestatuut en dit ten voordele van bepaalde politieke en/of economische belangen. Dat de anti-monopoliecampagne in hoofdzaak van liberale signatuur zou zijn, een opinie die in de literatuur nogal eens voor waar wordt aangenomen, is blijkens voorgaande tabellen een grondige misvatting. Integendeel het aandeel van de C-groep is minsten even groot.

Een andere correlatie betreft de subtiele strategie waarmee de C-groep de materie behandelt. In dit verband wijzen we op de K'-voorstellen en het verantwoorden ervan met het argument « perscompensatie ». « Het is echter een publiek geheim dat de CVP ook reclame op de buis wil, met als argument dat dit de leefbaarheid van de pers zou vergroten » (26), merkte Knack terecht op, omdat steeds in de parlementaire discussies daaromtrent precies deze link wordt gelegd (27).

III.3.2. *Bijzondere correlaties met de externe kritiek op de BRT.*

Uitgaande van de analyses gevoerd in punt II, kunnen we hier de volgende punten onderscheiden.

a) Wat de kritiek uit de linkse hoek betreft (hoofdzakelijk voor 1973) wordt hier aangetoond dat deze hoek, al dan niet onder druk, van opinie veranderd is. Tevens is het zo dat 5 van hun uitlatingen afkomstig zijn van Geldolf (3), Socialistisch Instituut voor Radio en TV (1, hoewel onmiddellijk door de voorzitter ervan, W. Callewaert, weerlegd) en van de basisfederaties in 1969 (1). Omdat nu de BSP zelf nooit een voorstel tot welke statuutwijziging ook heeft gedaan, bevestigt dit het Einzelgangargument. En omdat deze 5 voorstellen, die telkens in de richting van zendgemachtigde verenigingen gaan, geformuleerd worden op een moment dat het Nederlandse systeem inderdaad superieur werd geacht, wil dat zeggen dat de kritiek minder verhullend is.

Dit staat in tegenstelling tot de voorstellen afkomstig uit centrumrechtse hoek, die praktisch allen geuit worden door partij-instanties,

verhandeling, 1976-1977 ; L. BOONE, *Krantenpluralisme en Informatiebeleid*, CeCoWe, Leuven, 1978, biz. 81-88 ; J. MERMANS, *De omroep in discussie. De polemiek aan Vlaamse Zijde*, eindverhandeling, VUB, 1978-1979.

Alsook verscheidene krantenartikels.

(26) *Knack*, 16 februari 1977.

(27) Zie L. BOONE, « Krantenpluralisme en informatiebeleid », op. cit.

gewone en eerste ministers, én doorheen de ganse periode bestendig blijven qua intrinsieke inhoud.

b) Daarenboven is het zo dat in het jaar waarin de linkse kritiek het grootst is (1970) er geen enkele statutaire wijziging door links wordt geopperd. Pas in 1971 noteren we één uitlating pro ZV, in 1972 één pro ZV', en in 1973 twee pro ZV'. D.w.z. dat in de periode (1970-1973) waar de linkse kritiek het hoogst is, er maar vier koppelingen worden gemaakt met een statutaire verandering.

c) Dit staat in contrast, voor wat dezelfde periode aangaat, tot de geringere kritiek van centrum-rechts en het hoog aantal (i.e. 13) uitlatingen die pro een structuurwijziging te noteren vallen. Op zijn beurt verifieert dit wat we toen stelden en aantoonde: nl. dat de kritiek van links fungeert als een politieke gangmaker voor de bedoelingen van centrum-rechts en dat die bedoelingen van in het begin duidelijk waren (cfr. ook het nu volgende).

d) De piek van voorstellen e.a. in 1972 — zoals men in de tabel kan lezen vooral K of B — welke samenvalt met de bespreking in de cultuurraad betreffende de communautisering van de omroepen, toont aan, indien we naar de inhoud kijken, dat de intenties van het centrum-rechtse spectrum m.b.t. de omroep duidelijk gaan in de richting van de politieke en mercantiele aspecten van een commerciële omroep. En, dat dit deel van het politieke spectrum op de medewerking van de BRT-beleidsorganen kan rekenen (cfr. BRT [C] en C [BRT]).

e) Wat dit laatste aangaat kunnen we hier reeds zeggen dat, het uitgewerkte voorstel van de BRT-top ter commercialisering van de omroep kadert in een algemene strategie van interne intimidatie en druk op de BRT in het algemeen en de nieuwsdienst in het bijzonder, door de BRT zelf uitgevoerd. Bovendien zitten er aan dit voorstel (1970) nog twee interessante aspecten vast. Primo, daar 1970 juist het hoogste quantum aan externe kritiek scoort, duidt dit reeds aan dat de BRT-verantwoordelijken eerder geneigd zijn te buigen dan te barsten onder de externe druk. Secundo, inspelende op de financieel-economische bindingen en wat we met onder punt *d* stelden, komt hier weerom een hele subtiële politieke tactiek bloot te liggen, nl. : of de « beleidsorganen » de hele top omvat of slechts een deel ervan hebben we niet kunnen achterhalen. Wat we wel weten is dat in de toenmalige beheerraad ondermeer krantenbaas De Smaele zetelde. Gelet op het specifieke karakter van de Belgische voorstellen (participatie door kranten), doet dit wel één en ander vermoeden. Noteren we tevens hierbij dat De Smaele rond die periode plannen had m.b.t. het oprichten van een specifiek radio- en TV-omroepblad ; wat

ongeveer samenvalt met de monstergroei van de Avro (in één klap naar 800.000 leden) d.m.v. de opkoop van het specifieke radio- en TV-blad « Televisier »... Hoewel de hypothese grotendeels is ingelost moet er, één en ander verder worden uitgediept om het finale sluitstuk te kunnen geven. We stelden nl. vast dat er in de kritiek op de berichtgeving duidelijk twee pieken te onderscheiden vallen : 1970 (reeds uitgelegd) en 1974, terwijl de pieken in de anti-monopolievoorstellen te situeren zijn in 1972 (reeds uitgelegd) en 1976.

Zodoende zou men kunnen stellen dat deze discrepantie onze hypothese sterk ondergraaft. Welnu dit is niet het geval, en we zullen meteen aantonen dat hier zelfs de meest preciese correlatie kan gevonden worden. De piek in kritiek in 1974 correspondeert immers met het feit dat juist dat jaar twee ontwerpen, die een verandering van het statuut beogen, ook daadwerkelijk politiek worden besproken (in casu : het liberale voorstel dat op 11 april 1973 vervallen verklaard was, en het voorstel van Geldolf dat op 30 januari 1974 was vervallen). De politieke agenda-setting is zelfs zo flagrant dat, wanneer het nieuwe politieke werkjaar wordt geopend, en dus de bespreking in volle hevigheid hervat (september-oktober), de kritieken op de BRT-berichtgeving voor het jaar 1974 zich juist in die periode concentreren. Dan is er, nog steeds wat dit punt betreft en als slot, nog een tweede parallel. Voor de 31 eenheden van kritiek (over de ganse periode) die de berichtgeving op de korrel nemen en daaraan de eis tot statuutwijziging koppelen, zijn er twee hoogtepunten te onderscheiden. Eén in 1974 : 33 % van het globale jaarlijkse quantum (= 6/20), en één in 1976 : 40 % (= 8/20). Welnu dit correspondeert met de globale quantacurve : piek in 1974, daling in 1975, stijging in 1976 en gevoelige daling voor 1977. Bovendien klopt dit ook met de tabel van de anti-monopolievoorstellen (aan Nederlandse zijde wel te verstaan) : geen voorstellen in 1975, wel in 1976, geen meer in 1977. Hierbij mag men echter niet vergeten dat vanaf 1976 de anti-monopoliefakkkel door het Franstalige landsgedeelte wordt overgenomen. Bovendien, zoals net aangegeven, gaat het om 33 en 40 % van het respectievelijke quantum, dat een eis tot structuurwijziging aan de kritiek koppelt, terwijl dit in 1972, wanneer eveneens een piek in de anti-monopolietabel viel waar te nemen, dit slechts voor één eenheid van kritiek het geval was. Dit zou er kunnen op wijzen dat in de tweede periode het politieke agenda-setting spel subtieler wordt gespeeld, omdat in de eerste periode het politiek gevoerd wordt en niet zozeer via stemmingmakerij. Dit sluit aan bij de vaststelling dat na 1973 de helft der geïnvolveerde actoren der kritiek politici zijn, zodat één en ander wordt ingeschakeld om de politieke haalbaarheid — vastgesteld dat die er in 1972 immers ook niet is — te vergroten.

III.3.3. *Bijzondere correlaties met de externe kritiek op de RTB.*

Hier liggen de zaken anders en eenvoudiger. In het patroon der kritiek op de RTB-berichtgeving vallen er twee elementen op : de relatief hoge score in 1970 (24 eenheden van kritiek) en het algemene patroon van geleidelijke stijging, met als hoogtepunt 1976 (56 eenheden).

Wat 1970 betreft kunnen we niet dezelfde analyse als in vorige punten gemaakt, doorvoeren. Immers op het reeds geringere totaal, zijn er slechts 5 eenheden afkomstig uit linkse hoek, zijn er 5 positief en 14 van centrum-rechtse oorsprong. Daarenboven heeft links nooit een voorstel tot structuurwijziging gedaan, van welke aard ook. Dit betekent dat, wat correleert met de algemene vaststelling, hier de campagne in hoofdzaak en in oorsprong door centrum-rechts wordt gevoerd.

Om nu de rest te begrijpen, dient men zich goed voor ogen te houden dat pas in 1976 een Franstalige partij voor de eerste maal daadwerkelijk in de anti-monopoliecampagne wordt betrokken (in casu het regeringsontwerp voor derden, februari 1976). Pas daarna komen de centrum-rechtse partijen/groepen met hun voorstellen op de proppen : Cépéc, PSC, PLP en PRLW. Hieruit kunnen de volgende vaststellingen afgeleid worden. Ten eerste is de anti-monopoliecampagne duidelijk van Vlaamse origine ; dit in tegenstelling tot wat wel eens beweerd wordt. Ten tweede is er een grotere weerstand van een belangrijk deel der Franstalige politieke groepen m.b.t. een eventuele statuutwijziging. Dit wordt bevestigd door : a) het feit dat vanuit de RTB-top zelf, waar die politieke partijen ook in zetelen, nooit iets dergelijks ondernomen werd als de BRT-top dit in 1972 en 1970 deed ; b) het feit dat, wanneer er naar aanleiding van de discussies in de cultuurraad aangaande de communautarisering van de omroep, er hier geen stemmen opgaan om het vigerende statuut in welke zin ook te wijzigen ; en c) zelfs de *Pourquoi Pas ?* bv. na een ongemeen scherpe en platvloerse aanval op de RTB (29 januari 1975), wanneer de kritiek dus in alle hevigheid woedt, dit niet koppelt aan de eis tot structuurwijziging, maar integendeel enkel aanstipt : « C'est la qualité des hommes qui est en cause ». Ten vierde verklaart deze weerstand dat de Franstalige pers een grotere politieke agenda-setting functie te vervullen had, wat zich uit in het gevoelig hoger liggende quantum aan kritiek, om precies die weerstand te kunnen breken. Vandaar dat we dit geleidelijke patroon van kritiek zien toegroeien naar een hoogtepunt in 1976. Dan immers wordt het eerste Franstalige voorstel gedaan en ook het meest radicale (dat van 8 mei 1976, hoewel ook door Vlaamse liberalen onderkend). En dit gegeven correspondeert met onze vaststellingen uit het eerste hoofdstuk : in 1976 wordt voor de eerste maal de kritiek op de berichtgeving gekoppeld aan de imperatief « monopolieafbraak » (10 een-

heden). M.a.w. daar waar voor de BRT de twee datareeksen vrij nauwkeurig mekaar volgen is dit voor de RTB niet het geval. De late doorbraak van daadwerkelijke anti-monopolievoorstellen verklaart de grotere hetzevoering in de kritiek, het strategische karakter ervan, wat zich het duidelijkst laat zien in het stijgende patroon tot 1976 en de koppeling (pas dan) aan de imperatief monopoliewijziging. Het samenspel tussen de politieke agenda-setting functie van de kritiek en de anti-monopoliecampagne is even groot, maar moeilijker, omwille van de grotere weerstand (aanvankelijk) en omwille van de absolute weerstand van de grootste partij, de PSB. Bij de RTB, tot slot, moeten de centrum-rechtse groepen een grotere politieke agenda-setting functie trachten te bewerkstelligen, wat in concreto kan, daar het merendeel van de Franstalige pers in centrum-rechtse handen is.

IV. De politieke agenda-setting functie van de externe kritiek op de omroepberichtgeving.

Koppelt men het patroon van kritiek op de berichtgeving (\pm 7.000 artikels) aan dat van het politieke anti-monopoliedebat, dan valt het op dat beiden veelvuldig gecorreleerd zijn. Ons inziens wordt hierdoor het toeval overschreden, zonder daarom uitdrukkelijk te willen gewagen van een bewuste of geplande correlatie.

Nauwgezette analyse toont echter wel aan dat de kritiek die de pers weergeeft of zelf formuleert, in functie staat van het politieke spel om de omroep.

Een sluitende verklaring hiervoor kunnen wij niet zomaar geven. De pers staat duidelijk niet onafhankelijk te registreren, vervult een functie aan de haar politiek gelijkgezinde groepen, maar is anderzijds ook weer niet als een gewoon verlengstuk van deze laatsten te beschouwen. De verklaring hiervoor moet veeleer gezocht worden in de zuilgebondenheid van de pers.

Hoe dan ook de vastelling blijft dat de pers ervoor gezorgd heeft een politiek en publiek klimaat te scheppen waarin (radicale) veranderingen van het omroepstatuut kunnen gedijsen. Zo is één van de belangrijkste redenen, ingeroepen om het omroepstatuut te wijzigen, dat men eens en voorgoed komaf wil maken met de storm van kritiek die rond de omroep hangt. Terwijl dergelijke « storm » eigenlijk een pseudo-gebeurtenis is. De politieke agenda-setting moet dan ook veeleer verstaan worden als de mate waarin de pers, aldus R. Debray, al dan niet een « signaalfunctie » vervult. Signaalfunctie die erin bestaat, naast het registreren van wat er zich aan de politieke oppervlakte voordoet, het signaleren van wat er zich

gaat of kan voordoen en dit ter voorbereiding van de reële politieke actie (28).

Binnen deze beperkte maar wel relevante context moet het agenda-setting concept gezien worden. Extrapollatie naar alle politieke materies lijkt ons onzinnig. Hoogstens, kunnen voor die materies waarvan de beslissingen op één of andere manier in de openbaarheid komen, analoge effecten nagegaan worden.

Dit kan evenwel enkel maar door, wat essentieel is, de relatie te achterhalen tussen de inhoud van de media-boodschappen en hun immanent politieke doel.

Op zich volstaat dit echter niet. Er moet ook nagegaan worden waarom er aan politieke agenda-setting gedaan wordt en hoe dit kan. Hiervoor moet er gegrepen worden naar de politieke economie van de openbaar-rechterlijke omroep. Ook in dit geval treedt de omroepbezitter (de staat) als eigenaar naar voor, maar dan in de eerste plaats op het ideële terrein. En dit om het geboden produkt (de boodschap) meer te conformeren aan de doelstellingen van de eigenaar. Dit blijkt het duidelijkst uit het feit dat de meerderheid der voorstellen ter afschaffing van het monopolie gaan in de richting van de commerciële omroep. En hiervan weet men met bijna volledige zekerheid te zeggen dat dergelijke omroepvorm inderdaad tot een meer gewillige berichtgeving leiden zal. En dit, ongeacht de politieke kleur van het dienstdoend staatsapparaat. De regering Mitterand maakt noch heeft problemen met haar commerciële zender RTL.

Summary : The political agenda-setting function of the external entities on the Public Service Broadcasting.

Analysing the debate in the press concerning the most crucial and sensible point of Public Service Broadcasting in Belgium, i.e. an objective and nationwide representative news service, shows clearly that this criticizing of the news has primarily a political function because its aim is not to demonstrate how subjective or so the news is supposed to be.

Accepting and demonstrating the point that a public service organization of broadcasting is no worse for objective newsreporting than a commercial or a Dutch one ; it follows from this that these critics must 'hide' other interests (namely pressure to political conformity and financial motives).

Strong correlations are found between this press debate and the political debate on the nature of this system and the wish to change it.

Thus the press, being part of the partysystem in Belgium, reveals itself as (literally) an agenda-setter of political action.

(28) R. DEBRAY, *Le pouvoir intellectuel en France*, Seuil, Paris, 1980, blz. 94-112.

These results do not suggest that the press has an ultimate influence in political matters but it certainly demonstrates that the press indicates how the debate will develop.

Showing up the agenda-setting concept in the dynamics of politics could be a more fruitful way to define the political functions of the mass media.

BIJLAGE I

Categorieënlijst voor de kwalitatieve analyse.

- A : Actor vraagt een verhoging van de externe druk (bv. wet) of van de interne druk op de berichtgeving (bv. via directeur-generaal).
- B : Actor bekritiseert de berichtgeving op de volgende drie wijzen :
 - B1 : alle vormen van subjectiviteit ;
 - B2 : het persoverzicht is discriminerend t.o.v. zijn krant of ideologie ;
 - B3 : de omroep pleegt plagiaat t.o.v. de actor (i.e. zijn krant).
- C : Actor specificeert zijn kritiek naar het bulletin (C1) of het in de berichtgeving behandelde onderwerp (C2) toe.
- D : Actor vindt zijn strekking ondervertegenwoordigd in de omroep.
- E : Actor roept, ter gewenste verbetering van de door hem aangeklaagde toestand, de verantwoordelijkheid in van de bevoegde (omroep-) instanties.
- F : Actor beschuldigt de journalist (en) in kwestie voor de gewraakte berichtgeving. Dit op basis van niet met journalistieke arbeid ter zake doende elementen (F1, bv. persoonlijkheid) of aan de hand van professionele elementen (F2).
- G : Actor stelt de vakbonden verantwoordelijk.
- H : Actor stelt een klein (gauchistisch) groepje verantwoordelijk. Dit zou dan de hele sfeer « verzielen ».
- I : Actor beschouwt inkrimping of afschaffing van het stakingsrecht van het omroep personeel als oplossing van de door hem gewraakte toestand.
- J : Idem, maar m.b.t. de journalistieke vrijheid.
- K : Actor pleit voor een verhoogde censuur als mogelijke oplossing.
- L : Idem, maar m.b.t. een parlementaire commissie die als vierschaar zou moeten optreden.
- M : Actor vindt de politisatie positief/negatief voor een betere berichtgeving.
- N : Actor beschouwt de omroep hiërarchie als een remmende factor.
- O : Actor stelt het omroepmonopolie verantwoordelijk. Ter verbetering pleit hij voor de introductie van een Brits (duopolie), Nederlands (zendgemachtigde verenigingen) of zuiver commercieel systeem (bv. RTL).
- P : De geuite kritiek is massacommunicatorisch ; d.w.z. wordt gestoffeerd met communicatiewetenschappelijke argumenten. Met de validiteit ervan wordt geen rekening gehouden. Het is de daad die telt.
- Q : Actor prijst de geboden berichtgeving. Expliciet (zonder bepaalde aanleiding) of als reactie op een negatieve kritiek.
- R : De kritiek is geargumenteed. Hiermee wordt bedoeld dat de kritiek op een duidelijke wijze geverifieerd of gefalsifieerd wordt. Enkel de daad van het argumenteren telt ; maar onmogelijk de intrinsieke juistheid ervan kon worden nagegaan.

BIJLAGE II

RTB. Kwantitatieve tabel. Actoren der kritiek.

Actor	jaar :	70	71	72	73	74	75	76	77	T
VAN ACKER		3		2						5
BOURGOIS		1								1
SIMONET		1				1				2
MAJOR		1	1							2
9 BRUSSELSE PARLEMENTARIERS		1								1
DEBUNNE			1				1			2
PSB			1					1	1	3
PARISIS/FRANSE KULTUUR			1							1
L'UNION SYNDICALE DES CLASSES MOYENNES, TRAVAILLEURS ET INDEPENDANTS				2						2
CARPAY							1			1
FDF/RW				2						2
LEVAUX				1						1
GAYTOT				1						1
FGTB							1	1	1	3
FALIZE/FRANSE KULTUUR					1					1
SERVICE GENERAL DE L'INFO						2				2
COORDINATIE COMITE. JODËN						1				1
PSC/NOTHOMB						1		1		2
COOLS							1			1
FABER/ARTSENKAMERS							1			1
MINISTERIE VAN BZ							1			1
MACHTENS/MOLENBEEKSE POLITIE							2			2
VAN AAL/FRANSE KULTUUR							1	3	2	6
GILLET							1			1
DAMSEAUX							1			1
PLP							1			1
FDF								1	1	2
ST REMY								2		2
DE STAERKE/FABRIMETAL								1		1
TINDEMANS								2	1	3
HATRY								1		1
LAHAYE/ST REMY								1		1
BROUXHON								1		1
DEVIEUSART								1		1
BURLIN /CEPIC									2	2
REY								1	1	2
HALLET/VOORZITTER R.V.B.RTB									1	1
PRLW									1	1
DEHOUSSE/FRANSE KULTUUR									2	2
TOTAAL		7	4	8	1	5	12	17	14	68

Actor	jaar :	70	71	72	73	74	75	76	77	T
LA LIBRE BELGIQUE		4	1	2	2	9	7	10	13	48
L'AVENIR DU TOURNAISIS									1	1
LE SOIR		1	1		1	2			2	7
LE MONDE							1		1	2
L'ECHO DE LA BOURSE								1		1
LE DRAPEAU ROUGE		1					1	3	1	6
LA WALLONIE							1	1	1	3
LE PEUPLE		1	4	4	1	2		3	1	16
LE JOURNAL ET L'INDEPENDANCE						2	1			3
LA DERNIERE HEURE					2	3	5	11		21
LA CITE			2	1				1		4
L'AVENIR DU LUXEMBOURG							1			1
4 MILLION: 4									1	1
LA DEFENSE SOCIALE		4			2		1	3	1	11
LA RELEVE									1	1
LE GERMINAL		1								1
POURQUOI PAS ?		3				1	2	3		9
TENDANCES								1		1
COMBAT							1			1
L'EVENTAIL							3			3
SPECIAL					3					3
LE JOURNAL D'EUROPE					2					2
NOUVELLE EUROPE MAGAZINE							1	1		2
LA GAUCHE		1								1
MAI '70		1								1
LA VOIX DE L'UNION								1		1
BELGIQUE N° 1							1			1
LA COTE LIBRE					1					1
PAN									2	2
TOTAAL		17	8	7	14	19	26	39	25	155
ALGEMEEN TOTAAL		24	12	15	15	24	38	56	39	223

BRT. Kwantitatieve tabel. Actoren der Kritiek.

Actor	jaar :	70	71	72	73	74	75	76	77	T
MAJOR		2			2					4
GELDOLF		4		2	2					8
VAN ACKER		1		2						3
ABVV/DEBUNNE		3							1	4
ACOD				1		1		1		3
CALEWAERT				2			1			3
GLINNE					1					1
BTK/ACOD						1				1
PVV/GROOTJANS		1			1	3	1	3		9
LIRTI					1					1
LAHAYE							1			1
ST. REMY/LAHAYE								1		1
DE CROO								1		1
POMA									1	1
MARTENS/CVP							2	3	1	6
VRANKX		1								1
KWB						1				1
ACV/ABVV							1			1
ACV						1				1
KVHV						1				1
TINDEMANS								1		1
VAN CAUWELAERT						1				1
VU			1							1
SCHILTZ				1						1
BABYLON		1								1
VAN STEENKISTE						1		1		2
COPPIETERS							1			1
VAN OVERSTRAETEN/MARTENS, LEDEN R.V.B. BRT							3			3
BEPAALENDE POLITIEKE KRINGEN		1								1
INFODIENST LEGERLEIDING						1				1
VMO						1				1
REGERING						1				1
BOYCOT OUTSPAN AKTIE							1			1
BESTENDIGE DEPUTATIE PROVIN- CIALE RAAD ANTWERPEN								1		1
TOTAAL		14	1	8	7	13	11	12	3	69

Actor	jaar :	70	71	72	73	74	75	76	77	T
BELANG VAN LIMBURG		1		2		1	1			5
HET VOLK		1			1	1		1		4
DE STANDAARD		2						1		3
DE GAZET VAN ANTWERPEN		2	1	2	1	1				7
HET NIEUWSBLAD								1		1
DE VOORUIT		4	2	2		3		1		12
DE VOLKSGAZET							1			1
HET LAATSTE NIEUWS						2		2	4	8
DE NIEUWE GAZET						2		1		3
DE NIEUWE GIDS									1	1
DE NIEUWE		4	1	1	1				1	8
VOLKSMACHT							1			1
LINKS		2	2	2						6
GOLFLENGTE KULTUUR		2	1							3
VOOR ALLEN			1		1	1				3
VOLKSBELANG								1		1
KERK EN LEVEN					1					1
RAAK				1	1					2
HET VRIJE WAASLAND		2	2							4
DE LIBERALE SYNDIKALIST									1	1
KNACK				1					1	2
TV EXPRESS						1				1
DE MIDDENSTAND						1		1		2
DE WEEKBODE							1			1
KOERIER								1		1
VANDAAG.			1							1
WIJ			2							2
HUMO		4	2	1						7
DE BOND		4	2							6
PALLIETER		3				3	1			7
VLAAMS WEEKBLAD		1								1
TOTAAL		32	17	12	6	16	5	8	10	106
ALGEMEEN TOTAAL		46	18	20	13	29	16	20	13	175